

The Impact of Lyotard's Social and Cultural Views on Components of Progressive and Contemporary Postmodern Art¹

Shahrokh Amirian-Doost^{*}, Shamsolmoluk Mostafavi^{**}

Esmail Bani-Ardalan^{***}, Maryam Bakhtiarian^{****}

Abstract

Postmodern as an artistic current, at the beginning of its path, reacted and protested against the rationalism and functionalism of the modern world, first appeared in the art of architecture and gradually embraced other artistic areas. On the other hand, and in the continuation of this path, progressive postmodern art was presented and recognized as a cultural, social, artistic and philosophical activity, in the late 20th and early 21st centuries. Postmodern art leading up to contemporary times also extends the path and presence. The fundamental question here is what elements of contemporary and progressive postmodern art has been based on its mission and on which theoretical and intellectual support is the most prominent of those components? It seems that the characteristic components of this postmodern art genre have a profound influence on Lyotard's socio-cultural theories. In order to explain this claim, the research examines

* phd candidate of the Department of Philosophy of Art, Faculty of Law, Theology, and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author);
Shahrokh.amirian@gmail.com

** Associate Professor of the Department of Philosophy, Faculty of Humanities, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, sha_mostafavi@yahoo.com

*** Associate Professor of the Art Research Group, Faculty of Theoretical Sciences and Advanced Art Studies, University of Art, Tehran, Iran, bani.ardalan@yahoo.com

**** Assistant Professor of the Department of Philosophy of Art, Faculty of Law, Theology and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, maryam.bakhtiarian@yahoo.com

Date received: 15/03/2024, Date of acceptance: 20/10/2024

the relationship between the aspects of Lyotard's socio-cultural opinion with 10 fundamental components of contemporary and progressive postmodern art.

Keywords: *Lyotard's socio-cultural theory, components of avant-garde postmodern art, theoretical aspects of the postmodern condition.*

Introduction

The history of the postmodern movement can be traced back to the 1960s as a reaction to the school of modernism. Through that movement, many thinkers developed the core of the postmodern school of thought by proposing their own ideas. The first and most influential of them is the Frenchman Jean-François Lyotard, the founder of French postmodern thought. Attention to human social-cultural life in the postmodern situation constitutes the hallmark and characteristic of Lyotard's postmodern intellectual style. Accordingly, the opinions presented by this thinker are classified as socio-cultural opinions. This article aims to prove, through rigorous studies, that the foundation of the components of progressive and contemporary postmodern art is rooted in the most prominent aspects of Lyotard's cultural and social theories. The fundamental question in this context is what is the quality of the influence of progressive postmodern art on Lyotard's postmodern thoughts?

Materials & Methods

The present article obtains appropriate scientific data through library study and, using an analytical-comparative method, adapts the most prominent components of progressive and contemporary postmodern art to Lyotard's ideas. In order to achieve this goal, this research, while thoroughly studying the most prominent components of progressive and contemporary postmodern art, explores the relationship between those theoretical and applied components and Lyotard's theoretical cultural and social aspects. Finally, by comparing those aspects and components, it explains the extent and quality of the influence of the theoretical-applied indicators of progressive postmodern art on the postmodern cultural-social views of that thinker. The present article obtains its data on Lyotard's postmodern socio-cultural theoretical views through a library study of the book *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. On the other hand, in the data analysis section, the article has studied a suitable analysis of the quality of the most prominent theoretical components of postmodern art, which have close theoretical overlap with Lyotard's socio-cultural theoretical aspects. Finally, in order to achieve its goal, the article will adapt the results of data analysis in the final section - discussion

and conclusion - and explain the role of these aspects in the components of progressive postmodern art. Therefore, the method and study approach of the article will be citation-inference and the data analysis method will be analytical-adaptive.

Discussion & Result

In deep theoretical scrutiny, it is clear that Lyotard's socio-cultural theoretical aspects correspond to the most prominent artistic-performance components of progressive and contemporary postmodern art. This overlap is significant and contains the answer to the main question of the article. In clear terms, progressive and contemporary postmodern art has established special components in order to fulfill its mission, and the most prominent of those components have gained their true articulation with the support of the postmodern views of the founders of this school of thought - especially Lyotard. This is considered one of the important results and findings of the research. An inferential adaptation of the research findings reveals the influence of Lyotard's socio-cultural views on the components of progressive and contemporary postmodern art;

A) Special components in progressive and contemporary postmodern art:

- 1 - Rejection of individualism
- 2 - Art and metanarratives
- 3 - Deconstruction
- 4 - Subversion and aesthetics
- 5 - Reality and Truth
- 6 - The art and play of language
- 7 - Reality and Perception
- 8 - Interaction and Culture
- 9 - Awareness and awareness-raising
- 10 - Multiple realities

B) Fundamental Aspects of Lyotard's Socio-Cultural Thoughts:

- 1 - Consensus and Legitimization
- 2 - Rejection of metanarrativeism
- 3 - Need to change
- 4 - Subversion

- 5 - Rejection of modernist relations
- 6 - A new language game
- 7 - Perception in a new situation and perception of the new situation
- 8 - Postmodern socio-cultural relations
- 9 - Truth, awareness and awareness-raising
- 10 - Pluralism and pluralism

Conclusion

The result of this research is of a qualitative-fundamental type and reveals that progressive and contemporary postmodern art is deeply and continues to be influenced by the philosophical worldview and socio-cultural theories of the postmodern school of thought - especially Lyotard's ideas. Consensus and legitimization, negation of metanarrative, need for change and subversion, negation of modernist relations, new language play, perception of the new situation, postmodern socio-cultural relations, consciousness and pluralism in postmodernity, are the fundamental aspects of Lyotard's socio-cultural theory, which have theoretical overlap with the most prominent artistic-performance components of progressive and contemporary postmodern art. This is one of the key findings of the study.

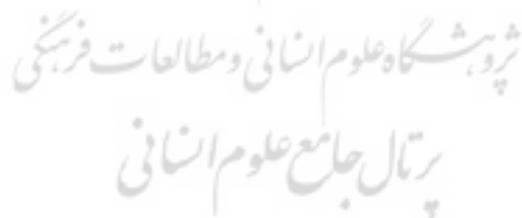
Bibliography

- Ajili, Hadi & Salgi, Mohsen. (2016), "A solution to the 'Lyotard and Habermas' conflict regarding language and public consensus", *Hekmat va Falsafeh*, 12(3): 7-28. [in Persian]
- Afshar, Hamid Reza & Salimi, Sepehr (1401), "A study on the dramaturgy of the actor based on the internal structure (organic force) and external structure (dynamic force) of performance in postmodern theater", *Kimiaye Honar*, 11(45): 7-18. [in Persian]
- Bagheri, Khosrow. (2004), "Globalization, the Information Revolution and Education: Emphasizing the Perspective of J. F. Lyotard", *noavarinpehei amuzeshi*, 3(8): 40-58. [in Persian]
- Bankizadeh, Zahra; Hesami-Kermani, Mansour; Mohammadi, Alizadeh (1400), "Postmodernism and its impact on art therapy", *Honarhaye Zina- Honarhaye Tajasomi*, 26(2): 105-114. [in Persian]
- Callinicus, Alex. (2003), *Critique of Postmodernism*, translated by Azam Farhadi, Mashhad: Nashre Nika. [in Persian]
- Centore.F.(1991), *Being and Becoming: A Critique of Postmodernism*, Greenwood Press, NewYork.
- Islami Tanha, Asghar. (2011), "Contradictory Reflections of Rationality in Max Weber's Cultural Theory and Allameh Tabataba'i", *Social-Cultural Knowledge*, 2(2): 5-33. [in Persian]

333 Abstract

- Eshghi, Soudeh; Mokhtabad-e-Amrei, Seyyed Mostafa; Sharifzadeh, Mohammad Reza. (2019), "Aesthetics and Creativity in the School of "Postmodernism" with Emphasis on the Montage Pattern in Contemporary Iranian Art", *Motaleat Honar-eslami*, 16(37): 1-16. [in Persian]
- Prochaska, John; Norcross, John (2007), *Psychotherapeutic Theories*, translated by Yahya Seyed Mohammadi, Tehran: Nashre Ravan. [in Persian]
- Jalalipour, Bahram. (2016), "Fragmentary Writing, Modern Efforts, Postmodern Approaches, Contexts, Elements, Methods, Effects, and Challenges of Fragmentary Playwriting", *Theater*, (65): 90-104. [in Persian]
- Nola, R. and G. Irzik. (2003). "Incredulity Towards Lyotard: A Critique of a Postmodernist Account of Science and Knowledge", *Studies in History and Philosophy of Science Part A*, vol. 34, no. 2.
- Nozari, Hossein Ali (2013), *Postmodernity and Postmodernism: Definitions, Theories and Applications*, translated and edited by Hossein Ali Nozari, Tehran: Naqsh-e Jahan. [in Persian]
- Lyotard, Jean-François (2015), *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, translated by Hossein-Ali Nozari, Vol. 5, Tehran: Gam-No. [in Persian]
- Lyotard, Jean-Francois. (1984), *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Translated by Geoff Bennington and Brian Massouri, University of Minneapolis Press, Minneapolis.
- Zahed Zahedani, Seyed Saeed and Reyhaneh Shah Vali. (2019), "Review and Criticism of the Book the Postmodern Condition: A Report on Knowledge", *pajooshnameh entegadi moton ve barnamegnpehei alum ensani: pajooshgah alum ensani ve motaleat fareangi*, 19(10): 73-92. [in Persian]
- Zokai, Mohammad Saeed. (2019), "Cultural Studies of Diaspora and Cosmopolitanism", *alum- ejtemaei (elmi)*, 27(88): 1-24. [in Persian]
- Rigazio Digilio S A. (2000), Relational diagnosis, a co-constructive developmental perspective for assessment and treat-ment, *Journal of clinical psychology/in session: psychotherapy in Practice*, (56), pp. 1017-1036.
- Rogers, C. (1951), *Client-Centered Therapy*, MA: Houghton Mifflin Boston.
- Rogers, C. (1980), *A Way of Being* Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Rosenberg, David. (1992), *A Poet's Bible: Rediscovering the Voice of the Original Text*, Hyperion, New York.
- Shahroudi, Fatemeh. (1400). *Guide to Writing a Research Plan in Art*, Tehran: Neel Ai & Andisheh-Ehsan. [in Persian]
- Salehi Farsani, Ali and Hajinaseri, Saeed. (2014), "Critique of the Cultural Components of Modernity in the Writings of Weber, Lyotard, and Foucault." *Gharb shenasie-bonyadi*, 5(2): 85-104. [in Persian]
- Salehi Farsani, Ali & Hajinaseri, Saeed. (2014), "Aesthetic Feasibility Study in the Conditions of Dominance of "Instrumentalism" (in the Critical Evaluation of Weber, Lyotard, and Foucault on Modern Culture)", *Kimiaye-Honar*, 3(13): 27-40. [in Persian]
- Seabrook, John January (1991). "The David Lynch of Architecture", *Vanity Fair*, 126.

- Silverman, Hugh J. (1990), *Continental Philosophy III: Postmodernism Philosophy and Arts*, Routledge, New York.
- Kench, Andy. (2013). *A Critical Analysis of Jean-Francois Lyotard's 'The Postmodern Condition: A Report on Knowledge, With Respect to Christian Apologetics*, [Dissertation]. London School of Theology: UK.
- Mohammadi, Jamal; Daneshmehr, Hossein and Sobhani, Parviz. (2019). "Consumption of body images among Instagram users in Sanandaj city", *Jameh-Shenasi Farhang va Honar*, (3): 115-141. [in Persian]
- Mokhtabad-e-Amrei, Seyyed Mostafa. (2008), "Postmodernism and Theater", *Honnarehayeh ziba*: Tehran, (34): 81-90. [in Persian]
- Mirzaei, Roozbeh & Shahroudi, Fatemeh. (1402). "The causes of the break between the listening culture of music and cultural and artistic originalities in Iran from the Nasserite period to the first Pahlavi dynasty". *Jameh-Shenasi Farhang va Honar*, 5 (2): 17-1. [in Persian]
- Malpass, Simon. (2009), *Jean-François Lyotard*, translated by Qamar al-Din Badir Dast, Tehran: Nashr-Ney. [in Persian]
- Homayounfar, Rashno; Mostafavi, Shams-ol-Molouk; Ardalani, Hossein. (1401), "Analysis of Interactive Art Based on Baudrillard's Theory of Hyperreality; Case Study: Digital Interactive Installation", *Kimiya-Honar*, 11(44): 7-23. [in Persian]
- Hugan, S. (2012), *Revising Feminist Approaches to Art Therapy*, Berghahan Books, New York.

تأثیر آراء فرهنگی_اجتماعی لیوتار بر مؤلفه‌های هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر

شاهرخ امیریان دوست*

شمس‌الملوک مصطفوی**، اسماعیل بنی‌اردلان***، مریم بختیاریان****

چکیده

پست‌مدرن به‌عنوان یک جریان هنری، در ابتدای راه خود، با واکنش و اعتراض علیه عقل‌محوری و کارکردگرایی دنیای مدرن، نخست در هنر معماری نمایان و به تدریج حیطه‌های دیگر هنری را در بر گرفت. از سویی و در ادامه این مسیر، هنر پست‌مدرن پیشرو به‌مثابه یک فعالیت فرهنگی، اجتماعی، هنری و فلسفی، اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم عرضه و شناخته شد. هنر پست‌مدرن پیشرو تا دوران معاصر نیز امتداد مسیر و حضور دارد. سؤال بنیادین اینجا این است که هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر در جهت تحقق رسالتش برسازنده چه مؤلفه‌هایی بوده و شاخص‌ترین آن مؤلفه‌ها متکی به چه پشتوانه فکری و نظری است؟ این‌گونه به‌نظر می‌آید که مؤلفه‌های شاخص این ژانر هنری پست‌مدرن تأثیرپذیری ژرفی از نظریه‌های فرهنگی_اجتماعی لیوتار داشته است. پژوهش در جهت تبیین این ادعا به واکاوی متقن رابطه وجوه آراء فرهنگی_اجتماعی لیوتار با ۱۰ مؤلفه بنیادین هنر پست‌مدرن معاصر و پیشرو می‌پردازد.

* دانشجوی دکتری گروه فلسفه هنر، دانشکده حقوق، الاهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، shahrokh.amirian@gmail.com

** دانشیار گروه فلسفه، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، sha_mostafavi@yahoo.com

*** دانشیار گروه پژوهش هنر، دانشکده علوم نظری و مطالعات عالی هنر، دانشگاه هنر، تهران، ایران، bani.ardalan@yahoo.com

**** استادیار گروه فلسفه هنر، دانشکده حقوق، الاهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، maryam.bakhtiarian@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۹

کلیدواژه‌ها: نظریه فرهنگی_اجتماعی لیوتار، مؤلفه‌های هنر پست‌مدرن پیشرو، وجوه نظری وضعیت پست‌مدرن.

۱. مقدمه و بیان مسئله

پیشینه جنبش پست‌مدرن از دهه ۱۹۶۰ و در واکنش به مکتب مدرنیسم قابل پی‌گیری است. متفکران بسیاری به واسطه آن جنبش و با طرح آراء خویش، هسته مرکزی نحله فکری پست‌مدرن را گسترش دادند. نخستین و تأثیرگذارترین آن‌ها، ژان فرانسوا لیوتار فرانسوی، واضع اندیشمندی پست‌مدرن فرانسه است. توجه به حیات فرهنگی_اجتماعی انسان در وضعیت پست‌مدرن سر لوحه و شاخصه نحله فکری پست‌مدرن لیوتار را تشکیل می‌دهد. بر همین اساس آراء ارائه شده این اندیشمند در زمره آراء فرهنگی_اجتماعی جایگشت دارد. این مقاله قصد آن را دارد تا با مطالعات متقن این مهم را به اثبات رساند که بنیاد مؤلفه‌های هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر ریشه در شاخص‌ترین وجوه آن نظریه‌های فرهنگی و اجتماعی لیوتار دارد. پرسش اساسی در این زمینه این است که تأثیر هنر پست‌مدرن پیشرو از تفکرات پست‌مدرن لیوتار چه کیفیتی دارد؟ نوشتار حاضر با مطالعه کتابخانه‌ای داده‌های مناسب علمی را بدست آورده و با شیوه تحلیلی_تطبیقی شاخص‌ترین مؤلفه‌های هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر را با آراء لیوتار تطبیق می‌دهد. در جهت تحقق این هدف، این پژوهش ضمن مطالعه متقن شاخص‌ترین مؤلفه‌های هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر به واکاوی رابطه آن مؤلفه‌های نظری و کاربردی با وجوه نظری فرهنگی و اجتماعی لیوتار پرداخته و در نهایت با تطبیق آن وجوه و مؤلفه‌ها، میزان و کیفیت تأثیرپذیری شاخص‌های نظری_کاربردی هنر پست‌مدرن پیشرو را از آراء فرهنگی_اجتماعی پست‌مدرن آن اندیشمند، تبیین می‌نماید. مقاله حاضر داده‌های خود در زمینه آراء نظری فرهنگی_اجتماعی پست‌مدرن لیوتار را از طریق مطالعه کتابخانه‌ای از کتاب وضعیت پست‌مدرن: گزارشی درباره دانش اخذ می‌کند. از سوی دیگر و در بخش تحلیل داده‌ها، جستار تحلیل مناسبی را از کیفیت شاخص‌ترین مؤلفه‌های نظری هنر پست‌مدرن مورد مطالعه قرار داده که هم‌پوشانی نظری قریبی را با وجوه نظری فرهنگی_اجتماعی لیوتار دارند. در نهایت مقاله در جهت نیل به هدف خود، در بخش پایانی - بحث و نتیجه‌گیری - به انطباق نتایج از تحلیل داده‌ها پرداخته و نقش این وجوه را در مؤلفه‌های هنر پست‌مدرن پیشرو تبیین خواهد کرد. بنابراین روش و رویکرد مطالعاتی مقاله، استنادی_استنباطی و شیوه تحلیل داده‌ها تحلیلی_تطبیقی خواهد بود. نتیجه حاصل این پژوهش

از نوع کیفی-بنیادین بوده و آشکار می‌کند، هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر عمیق و همچنان تحت تأثیر جهان‌نگری و جهان‌بینی فلسفی و نظریه‌های اجتماعی-فرهنگی نحله فکری پست‌مدرن - به ویژه آراء لیوتار - است. اجماع و مشروعیت‌بخشی، نفی فراروایت‌گرایی، نیاز به تغییر و شالوده‌شکنی، نفی مناسبات مدرنیسم، بازی زبانی نوین، ادراک وضعیت نوین، مناسبات فرهنگی-اجتماعی پست‌مدرن، آگاهی و تکثرگرایی در پست‌مدرن، وجوه بنیادین نظری فرهنگی-اجتماعی لیوتار بوده که با شاخص‌ترین مؤلفه‌های هنری-اجرایی هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر هم‌پوشانی نظری دارد. این مهم از یافته‌های شاخص جستار است.

۲. پیشینه پژوهش

۱.۲. پیشینه تجربی

تأثیر تفکر پست‌مدرن بر هنر دوران معاصر موضوع مقاله همایون‌فر و همکاران (۱۴۰۱)، است. این پژوهش با عنوان "تحلیل هنر تعاملی بر اساس نظریه فراواقعیت بودریار؛ مطالعه موردی: چیدمان تعاملی دیجیتال"، در فصلنامه علمی پژوهشی *کیمیای هنر* به نشر درآمده و به مطالعه مؤلفه چیدمان تعاملی دیجیتال در هنرهای تجسمی معاصر پرداخته است. مقاله سعی دارد که به نشانه‌های بارز تأثیر پذیر این مؤلفه در هنر معاصر دوران پست‌مدرن، از نظریه فراواقعیت بودریار اشاره داشته باشد. نظریه فراواقعیت از نظریه‌های اجتماعی-فرهنگی شناخته شده بودریار - یکی از بنیان‌گذاران پست‌مدرن - محسوب می‌شود.

از معدود پژوهش‌های انجام شده داخلی در حوزه عملی هنر تئاتر پست‌مدرن پیشرو به مقاله افشار و سلیمی (۱۴۰۱)، باید اشاره داشت. رویکرد مطالعه در مورد تئاتر پست‌مدرن است. این پژوهش موضوع شیوه دراماتورژی بازیگر در تئاتر پست‌مدرن را مورد تحلیل متقن قرار می‌دهد. حاصل این پژوهش که در زمینه تفسیر نقش بازیگر در جریان اجرا تئاتر پست‌مدرن به مثابه دراماتورژ بوده، در فصلنامه علمی پژوهشی *کیمیای هنر* و با عنوان "پژوهشی در دراماتورژی بازیگر بر اساس ساختار درونی (نیروی ارگانیک) و ساختار بیرونی (نیروی دینامیک) اجرا در تئاتر پست‌مدرن"، به چاپ رسیده است.

در مطالعه عشقی و همکاران (۱۳۹۹)، که حاصل آن در فصلنامه علمی پژوهشی *مطالعات هنر/اسلامی* به نشر درآمده است، با در نظرگیری دو مؤلفه خلاقیت و زیبایی‌شناسی در پست‌مدرنیسم، الگوی مونتاژ در هنر معاصر ایران مورد مطالعه بوده است. در این مطالعه،

پست‌مدرن به مثابه یک مکتب فراگیر و تأثیرگذار بر هنر معاصر ایران نگریده شده است. اثبات تأثیرگذاری آراء پست‌مدرن اندیشمندان غربی به مانند تکثرگرایی، مرگ سوژه، کالایی‌شدگی فرهنگی و فراروایت‌گرایی در تولید آثار هنری معاصر ایران که بر مبنای الگوی مونتاژ بر ساخته شده‌اند، بخش اعظم این واکاوی را به خود اختصاص داده است.

در مطالعه دیگری با عنوان "مطالعات فرهنگی دایاسپورا و جهان‌وطنی"، نشر یافته در مجله علمی پژوهشی علوم اجتماعی (علمی)، ذکایی (۱۳۹۹)، در تبیین نظر خود، از نظریه‌های فرهنگی پست‌مدرن بهره لازم را برده است. این مطالعه با تأکید بر جهان‌وطنی در وضعیت پست‌مدرن، مسأله مهاجرت و ادراک فرهنگ فراملی و جهانی شدن اجتماعی_ فرهنگی را مورد واکاوی قرار داده است.

آجیلی و سلگی (۱۳۹۵)، پژوهش خود را در پاسخ به این سؤال اصلی آغاز می‌کنند که نسبت میان تلقی ویتگنشتاینی از زبان و تلقی ضد ویتگنشتاینی از زبان و اجماع عمومی در چیست؟ این پژوهش می‌خواهد در پی پاسخ به این پرسش، نظریه میانه‌ای را در جهت مرتفع کردن منازعه میان هابرماس در نظریه "اجماع عمومی" و "کثرت و تفاوت" لیوتار پیشنهاد کند. پژوهش با نقد ادراک و بهره‌مندی یک‌سویه لیوتار از بازی زبانی ویتگنشتاین و در پس آن، نقد نظریه اجماع عمومی هابرماس در پی رسیدن به اهداف خود است. این پژوهش نقادانه در فصلنامه حکمت و فلسفه و با عنوان، "راهکاری در حل منازعه «لیوتار و هابرماس» در مورد زبان و اجماع عمومی"، به نشر درآمده است. پژوهش با این مدعا (فرضیه) به پایان نزدیک شده، که نسبت مطرح شده در سؤال نخست پژوهشی‌اش، یک نسبت با ملازمه‌ای نبوده و نیست.

جلالی‌پور (۱۳۹۵)، در مطالعه‌ای با عنوان "تکه‌چینی نویسی، کوشش‌های مدرن، رهیافت‌های پست‌مدرن، زمینه‌ها، عناصر، روش‌ها، تأثیرات و چالش‌های نمایشنامه‌نویسی تکه‌چینانه"، به کاربردی عملی در زمینه نوشتار تئاتر پست‌مدرن پیشرو می‌پردازد. وی با رویکرد به مؤلفه‌های پست‌مدرن و تأثیر آن‌ها بر تئاتر پست‌مدرن پیشرو به خلق ژانر نوشتاری تکه‌چینی در تولید نمایشنامه برای سبک تئاتر پست‌مدرن اشاره دارد. هدف این نوشتار بیشتر شناخت و شناساندن آن ژانر نوشتاری به مثابه ژانر بدیع در نمایشنامه‌نویسی تئاتر پست‌مدرن بوده است. حاصل این پژوهش در مجله تخصصی تئاتر به چاپ رسیده است.

"نقد مؤلفه‌های فرهنگی مدرنیته در نوشته‌های وبر، لیوتار و فوکو"، تحقیق نقادانه دیگری از صالحی فارسانی و حاجی‌ناصری (۱۳۹۳)، است که در فصلنامه غرب‌شناسی بنیادی به نشر در

آمده است. در این مقاله، نگاه انتقادی لیوتار به مؤلفه‌های فرهنگی مدرنیته و نقد فرهنگ مدرن از شاخصه‌های نوشته‌های لیوتار برشمرده می‌شود. ایشان در بخشی از تحقیق خویش به انگاره‌های «ابزارگرایی»، «خودآینی»، «تمایزیابی ارزشی» و «هم‌سانی فرهنگی»، به‌عنوان مؤلفه‌های قابل پرداخت در نقد فرهنگی مدرنیته در نظریه‌های پسامدرنی لیوتار، پرداخته‌اند. در مقابل همان انگاره‌ها از دیدگاه وبر و فوکو واکاوی شده است. مقاله با قیاس یافته‌های پژوهشی‌اش در مورد سه اندیشمند نتیجه خود را رقم زده است. از نگارندگان در همان سال، (۱۳۹۳)، مقاله‌ای با همان رویکرد، روش و نتیجه را با عنوان نزدیک به تحقیق یاد شده - "امکان سنجی زیباشناختی در شرایط چیرگی «ابزارگرایی» (در ارزیابی انتقادی وبر، لیوتار و فوکو از فرهنگ مدرن)" - در فصلنامه *کیمیای هنر* به نشر در آمده است.

اسلامی تنها (۱۳۹۰)، با کاربرد نظریه فرهنگی به مثابه رویکرد نظری پژوهش، دو دیدگاه متضاد از عقلانیت را در ماکس وبر و علامه طباطبایی مورد واکاوی قرار می‌دهد. حاصل این پژوهش را وی با عنوان "بازتاب متضاد عقلانیت در نظریه فرهنگی ماکس وبر و علامه طباطبایی"، در فصلنامه علمی *معرفت فرهنگی اجتماعی*، به نشر در آورده است. پژوهشگر با اتخاذ شیوه تحلیلی-تطبیقی تضاد عقلانیت ابزاری و فطری را در نظریه‌های فرهنگی این دو اندیشمند و با در نظرگیری تضاد فرهنگی میان ایشان، مورد مطالعه قرار می‌دهد.

از آنجا که زمینه مطالعه لیوتار در کتاب *وضعیت پست‌مدرن* دانش تعیین شده بود، مطالعات بسیاری از پژوهشگران در رابطه با این موضوع انجام شده است. از آن جمله پژوهشی از باقری (۱۳۸۳)، است. این پژوهش با عنوان "جهانی‌شدن، انقلاب اطلاعاتی و تعلیم و تربیت: با تأکید بر دیدگاه ژ. ف. لیوتار"، در فصلنامه *نوآوری‌های آموزشی* به چاپ رسیده است. پژوهشگر در این مطالعه سعی داشته تا با در نظرگیری آراء لیوتار راهکارهایی در زمینه تعلیم و تربیت در دوران استیلای اطلاعات کمی در جهان پست‌مدرن ارائه کند که در راستای جهانی‌شدن معناپذیر و کاربردی باشد.

پیشینه یادشده آشکار می‌کند که پژوهش‌های انجام پذیرفته و مقاله حاضر هم‌پوشانی قریبی را از منظر موضوع، رویکرد، روش و پرداخت ندارند. بنابراین پژوهش حاضر و نتیجه حاصله آنرا با اهمیت و بدیع باید در نظر گرفت و انجام و پرداخت به موضوع مطرح شده را ضروری دانست.

۲.۲ ملاحظات نظری

۱.۲.۲ پست‌مدرن و پست‌مدرنیسم

«پست» در زبان فارسی به معنای مابعد، فرا، پس و پسا است و پست‌مدرنیسم یعنی فراتجددگرایی، فرانوگرایی و پسانوگرایی است. سنتور از پژوهشگران معاصر، آغاز پست‌مدرن را سرآمد عمر دنیای مدرن سرگردان و دانش مادی آن دانسته که جای خود را به جهان دیگری با خصوصیات خاص دیگری داده است. ویژگی جهان نوین را وی دائم در حال تغییر، بدون شکل و سیال توصیف می‌کند. او معتقد است با وجود اینکه تفسیر هرمنوتیک دوران گذشته همچنان مرکز توجه جهان نوین شمرده می‌شود ولی به هر نحو پست‌مدرن توانسته هم آنرا و هم دیگر مقتضیات، حتی متناقض را، به دنیای خود چنان بیافزاید که از اواخر قرن بیستم بتواند به وحدت و پیوندسازی مطلوب خود دست یازد. تحقق این امر با فاصله‌گذاری معناداری از گذشته دانستن جهان مدرنیسم تنها میسر بوده، که توسط پست‌مدرنیسم انجام پذیر شده است (Centore, 1991: 22).

عده‌ای از نظریه‌پردازان همانند یورگن هابرماس مخالف جدی چنین دیدگاهی هستند او معتقد است، پست‌مدرنیسم با همه ادعاهایش در زمینه چند پاره‌گی و تکثرگرایی، به واقع همچنان در قالب و چارچوب کلان مدرنیسم زیست و حیات دارد (کالینیکوس، ۱۳۸۲: ۱۶۱).

۲.۲.۲ جنبش و فلسفه پست‌مدرن

"پست‌مدرنیسم مکتب فلسفی و هنری چندوجهی است که باید آن را چهار راه تداخل و تماس عناصر متفاوت و متضاد فرهنگ‌ها نامید. پست‌مدرنیسم موج نویی است که از تفسیر و تأویل دستاوردهای پیشین و ترکیب آن با تأملات کنونی پدیدار گشته است" (مختاباد امرئی، ۱۳۸۷: ۸۱)؛ مدرنیسم اولین جریان روشنفکری محسوب شده است که فرهنگ غرب را با حضورش به جریان‌سازی وامی‌دارد. ویژگی‌های مدرنیسم را در انکار گذشته، قرون وسطی، دوره بعد از آن قرون و ترغیب بسیار در جهت نوگرایی قلمداد کرده‌اند. طلوعه جریان را در قرن ۱۷ میلادی باید جست. در دهه‌های قرن‌ی که اساس تفکر و بینش، منطق و مدل ریاضی گذاشته شده بود.

سال‌ها قبل از دهه ۸۰ میلادی که جریان نظری پست‌مدرن مطرح شود، لیوتار با نشر کتاب *موقعیت پست‌مدرن: گزارشی درباره دانش از وضعیت نوینی در جهان صحبت به میان آورده بود که دیگر مدرنیسم نبود و تفکرات و آراء متعلقش نیز نمی‌توانست در آن وضعیت مطرح*

باشد. بسیار زودتر از آنکه تصورش می‌رفت مباحث لیوتار در میان متفکران هم‌عصرش هم‌سو پیدا کرد. در این میان صاحب‌اندیشان دیگر به مانند فوکو، بودریار و بارت نخستین نخبگان دوران بودند که نظریات هم‌سو خود را با مباحث تازه طرح شده لیوتار و وضعیت نوین در جهان را بازگو کردند. از آن زمان تأثیر این اندیشه‌ها در زندگی انسان، جوامع و فرهنگ‌های وابسته به زیست انسانی در وضعیت تازه مطرح شده، بیشتر مشهود است. با واکاوی ژرف‌تر اما ریشه‌های آراء مزبور، در تفکرات اندیشمندان دهه‌های پیش‌تر نیز قابل دریافت است. چنانچه نظریات برخی از تفکرات نخبگان به مانند نیچه، هایدگر، کی یرکگارد و یا متأخرتر ویتگنشتاین بررسی شود روشن خواهد شد که از قرن نوزدهم میلادی اندیشه‌های متعارض، متضاد و غیر هم‌سویی با نظریات زمانه مطرح بوده، که تحقیقاً قریب به آراء نخبگان پست‌مدرن است. این‌طور که به‌نظر می‌آید دست یازیدن خاستگاه تاریخی پست‌مدرن نیز همچون مبحث، تعریف و مؤلفه‌های این جریان فکری چندان سهل و روشن نباشد. شاید به همین دلایل هم هست که هیو جی سیلورمن از پژوهشگران این جریان اذعان داشته است که "پست‌مدرنیسم از یک خاستگاه دقیق و روشنی برخوردار نیست" (Silverman, 1990: 1). با این توجه اندیشه پست‌مدرن آخر قرن بیستم را در اندیشه‌های رخنه یافته در اجتماع، هنر و فلسفه از اوایل قرن نوزدهم باید پی‌گیر شد.

پست‌مدرنیسم مانند بسیاری از اصطلاحات و تعبیر دیگر دچار بی‌ثباتی و تزلزل در معناست یعنی یک نظریه نظام‌مند، با فلسفه‌ای جامع و فراگیر نیست بلکه یک پیکره پیچیده و درهم تنیده و متنوع از اندیشه‌ها، دریافت‌ها، تشخیص‌ها، شناخت‌ها، تفسیرها، تعبیرها، برداشت‌ها، آراء و نظریه‌های متفاوتی از فرهنگ رایج و ترسیم نمایی از کثرت پدیده‌های فرهنگی-اجتماعی مرتبط به هم است.

۳.۲.۲ لیوتار و نظریه فرهنگی-اجتماعی

ژان فرانسوا لیوتار (Jean-François Lyotard) از نخستین اندیشمندان و نظریه‌پرداز اجتماعی-فرهنگی پست‌مدرن محسوب می‌شود. لیوتار در سال ۱۹۲۵ در فرانسه به دنیا آمد. وی در زمره بنیان‌گذاران و از پیشگامان حوزه تفکر پست‌مدرن شناخته شد. این اندیشمند اصطلاح پست‌مدرنیسم را، که قبلاً فقط توسط منتقدان هنری مورد استفاده قرار می‌گرفت، وارد فلسفه و علوم اجتماعی کرد.

لیوتار از جمله متفکران برجسته انتقادی در نیمه دوم قرن بیستم است. نوشته‌های او طیف وسیعی از مباحث به مانند فلسفه، دانش، زیبایی‌شناسی و سیاست را در بر می‌گیرد. لیوتار در آثارش تعالیم فرهنگی، اجتماعی، نظام‌های سیاسی و عقاید مرسوم را به کرات به چالش کشیده است. ملیاس (۱۳۸۹)، لیوتار را از جمله متفکرانی دانسته که نوشته‌هایش هر چند دشوار، اما الهام‌بخش بوده و پرسش‌هایی در حوزه آزادی، عدالت و سیاست به واسطه آن‌ها مطرح می‌شود. لیوتار معتقد است به واسطه اقتصاد بازار زده غرب، سوددهی بر ارزش‌های بنیادین ارجحیت یافته است. قدرت و مصرف‌گرایی جزء جدایی‌ناپذیر فرهنگ و اجتماع غرب شده است. به باور وی، این روند بی‌تأثیر از پذیرش مبانی تفکری مدرنیسم نیست. با این توجه و بنا به آن وضعیت، لیوتار وظیفه اصلی متفکران مدعی پست‌مدرن را، رویارویی تفکرات منتهی به از دست رفتن آشکار ارزش‌های بنیادین انسانی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تبیین می‌کند. از منظر لیوتار ایده‌های فلسفی سنتی زیربنا شده تمدن مدرن، به مانند اومانیسیم افراطی، که در مرکز توجه روابط بشر مدرن و نیز دانش غرب قرار می‌گرفت، مردود است. به اعتقاد لیوتار، درک جامعه، در نیمه دوم قرن بیستم، به این گونه که در غرب مرسوم شده است، دیگر منسوخ شده است. با این وجود دیگر، فرایندی که بر اثر تغییرات تکنولوژیکی، سیاسی، فرهنگی و به ویژه علمی تبیین می‌شود، مستوجب ادراک عمیقی از جوامع این زمان را بدست نخواهد داد؛ بعد از جنگ جهانی دوم، ایالات متحده آمریکا سرمایه‌گذاری‌های بسیاری را در اروپا و نیز کشورهای جهان سوم انجام داده بود. دهه هفتاد قرن بیستم میلادی، که حدود دو دهه از آن سرمایه‌گذاری‌ها می‌گذشت، مدیریت آن سرمایه‌گذاری‌های ایالات متحده آمریکا مسئله کلانی را در جهان مطرح می‌کرد. حاصل آن سرمایه‌گذاری‌ها تولید انبوه ثروت بود که حفظ و طریقه استفاده آن دغدغه جهان سرمایه‌داری را فراهم می‌ساخت. "قدرت" کلیدواژه پر معنایی در این وضعیت بود. قدرت و سرمایه که هر دو در خدمت هم آمده و مرکزیت جهان سرمایه‌داری و حفظ آن را مسأله چالش‌برانگیزی کرده بود. در این شرایط است که از میان کشورهای قطب سرمایه‌داری - کانادا - به لیوتار، که از جمله متفکران انتقادی شناخته می‌شد، سفارش پژوهشی مبنی بر ارزیابی وضعیت دانش در شرایط و وضعیت اجتماعی موجود جهان، داده می‌شود. لیوتار اندیشه‌ورز دغدغه‌مندی اجتماعی است که نه ثروت، بلکه قدرت را دغدغه بارز وضعیت موجود می‌داند. آنچه قابل درک برای لیوتار است، از دست رفتن ارزش‌مندی دانش در حوزه فرهنگ دنیای مدرن بود. برای لیوتار مسلم است که دوره ارزشمندی به مثابه کالای فرهنگی بودن گذشته و به ویژه وی درک می‌کند چگونه دولت و سیاست حاکم کالای فرهنگی را در

وضعیت موجود به کالایی در جهت ثروت و تثبیت آن برای ثروتمندان مبدل کرده است، این مهم هم در دنیای مدرن بدون به خدمت‌گیری دانش با قدرت میسر نشده است. بر این اساس لیوتار تحلیل خود را از تکنولوژی و مناسبات آن می‌آغازد. در آن دوران اندیشه‌های مارکسیستی بر لیوتار تأثیرگذار بوده، چنانچه با این پیش‌فرض، علت‌العلل تغییرات اجتماعی را لیوتار در تحول تکنولوژی می‌یابد. رشد تکنولوژی در جهان سرمایه‌داری خود وابسته به دانش است و در حکم یک کالای سرمایه‌ای محسوب می‌شود. از سوی دیگر در کشورهای آمریکای لاتین، قدرت متمرکز شده در سیاست خود موجب رشد و آشکاری نظام‌های سرمایه‌داری در نزد شرکت‌های چند ملیتی شده بود. بنابراین بلادرنگ این نتیجه دور از ذهن نمی‌توانست باشد که در نظام سرمایه‌داری رو به رشد نگاه قدرت و ثروت به دانش، تنها در جهت خدمت‌گیری و بهره‌مندی از آن در جهت تولید و حفظ قدرت و ثروت روز افزون بود. بر این اساس ارزش‌مندی دانش نیز در این حوزه قابل تعریف می‌شد. دهه هفتاد میلادی به بعد این آگاهی به کشورهای جهان سوم نیز، به علت افزایش آگاهی فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و رسانه‌ای، منتقل یافت. لیوتار با پذیرا شدن این نظام موجود در آغاز دهه هفتاد میلادی است که با تألیف کتاب وضعیت پست مدرن گزارشی درباره دانش قصد دارد تا با تئوریزه کردن نظام سرمایه‌داری، نیاز به نظم نوینی را در این زمینه، با عنوان پست‌مدرن، گوشزد کرده تا بتواند مقدمات تئوریزه نوینی از وضعیت اجتماعی-فرهنگی پست‌مدرن را ترسیم، تفهیم و تبیین کند؛ لیوتار در کتاب وضعیت پست‌مدرن به تحلیل وضعیت و شرایط جهان و دانش در دهه هفتاد میلادی پرداخته است. لیوتار وضعیت دنیای تحلیل شده را پست‌مدرن نامید که مملو از بی‌اعتمادی و ناباوری در جهت ناهم‌سازی‌ها و تناقض‌های منطقی شده است. اندیشه مارکس پیش از لیوتار بر این تفکر استوار بود که جامعه درگیر شده در تناقض، از درون همان تناقضات بوده که رستگاری‌اش هموار خواهد شد. اما با این حال که لیوتار نحله فکری مارکسیسم را تجربه کرده بود، وضعیت جوامع و تناقضات آنرا در دهه هفتاد به گونه‌ای نمی‌دید تا حتی نسخه پیشنهادی مارکس را مناسب تشخیص دهد. زیرسؤال رفتن فراروایت‌ها، دنیای محصور تکنولوژیک و کامپیوتریزه، تغییر معیارهای مشروعیت‌بخشی، استیلای سرمایه و قدرت بر کلیه امور جوامع، تبدیل شدن کالاهای فرهنگی به کالاهای اقتصادی، گسترش تکثرگرایی، ابزار سازی ماشینی توسط قدرت، نظام‌های حاکم و سرمایه‌داران، قدرت یافتن شرکت‌های اقتصادمحور چند ملیتی و از قدرت افتادن حکومت‌ها، تغییر در نقش سازمان‌های از جمله نظام عالی آموزش و تربیت، تغییر در گفتمان‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و مرگ نمادین استاد بخش‌های متعددی

است که لیوتار در تشریح انتقادی وضعیت جوامع پست‌مدرن ارائه کرده است (زاهد زاهدانی و شاه ولی، ۱۳۹۸: ۷۳ و ۹۰). هر چند که لیوتار در کتاب سفارش شده تألیف شده خود، وضعیت پست‌مدرن، مباحث خود را در زمینه دانش و علم تشریح و تبیین کرد، اما آنچه به وضوح آشکار است قابل تعمیم بودن شاخص‌های برشمرده وضعیت پست‌مدرن تحلیل شده لیوتار بر کلیه امور جوامع، اعم از فرهنگ، در آن وضعیت است.

۴.۲.۲ هنر پست‌مدرن

از منظری ویژگی‌ها و مؤلفه‌های شاخص هنر پست‌مدرن در تقابل با مؤلفه‌ها و ویژگی‌های برجسته شده هنر در مدرنیسم تبیین می‌شود. جان سی. بروک از جمله پژوهشگران پست‌مدرنیسم است که بر اساس این منظر تبیینی از مناسبات هنر پست‌مدرن و مدرن ارائه کرده است. بروک ویژگی شاخص پست‌مدرن و هنر منسوب شده‌اش را عدم پایبندی به هر نظم و هر قاعده‌مندی می‌داند، که در تقابل با پایبندی به نظم، قانون و قاعده‌گرایی افراطی هنر مدرن است. وی شاخصه ثانویه را از منظر خودش در مبحث تقابلی زیباشناسی و نقش کاربردی از هنر در دو جریان فکری دنبال کرده و در جهت مستند کردن و تبیین رأی خود مصداقی از هنر معماری می‌آورد. به واسطه این قیاس بروک نادیده‌انگاری قانون‌مندی استعمال مصالح و ماده در فضاسازی و طراحی معماری مدرن را در معماری ساختمان پست‌مدرن یافته و معتقد است آنچه در معماری پست‌مدرن حائز اهمیت است آن بوده که ساختمانی تدارک دیده شود تا با حس زیباشناسانه و روان‌شناختی انسان سازگار باشد. با این توجه کاربست فضا و طرح، پراگماتیسم، ماده و مصالحی بدور از هر قاعده‌مندی و نظم تعریف شده‌ای باید باشد. بدین‌سان در این هنر، انتخاب آزادانه با مفیدسازی و جویش خوشایندسازِ نظم از ورای بی‌نظمی، به نظم از پیش تبیین شده، ارجحیت می‌یابد. در مجموع هنر پست‌مدرن، با گذر کردن از آشوب، اضطراب و از خودبیگانگی روزگار مدرن و انعکاس آن در هنر مدرنیسم سعی بر آن داشته تا نمایش مضحکی را از آن مسائل روزگار مدرن به نمایش بگذارد (Seabrook, 1991: 126). روزنبرگ نیز نظری هم‌سو را در این زمینه ارائه کرده است. پژوهش‌های او نشان می‌دهد که آنچه در هنر مدرنیسم حائز اهمیت شده، خلاقیت هنرمند و هنرمند است؛ در هنر دوران مدرن مبنای هنر، انعکاس تلاش هنرمند_نخبه، دانسته شده بود. اشاره مستقیم در این مطلب، توجه افراطی نخبه‌گرای دوران مدرنیسم است. این هدف و تلاش در هنر مدرن باعث شد تا هنر نخبه‌گرای دوران از مسائل زیباشناختی و اجتماعی دور بماند و نیز اقتدارگرایی دنیوی و معنوی

تأثیر آراء فرهنگی_اجتماعی لیوتار ... (شاهرخ امیریان دوست و دیگران) ۳۴۵

از هنر سلب شود. بنابراین جایگاه هنری که ساحتی به رستگاری را ایجاد و ترویج کند به مرور از هنر مدرنیسم رخت بر بست. از منظر وی هنر پست‌مدرن در این وضعیت اعلام موجودیت کرده و فروپاشیدن این خصیصه قانون‌شده تفکر مدرنیسم در هنر را از وظایف خود تعریف می‌کند، زیرا که هنر به دور از مسائل یادشده، نه تنها هنر محسوب نشده، بلکه مفید و مثمر ثمر در زندگی انسان نخواهد بود (Rosenberg, 1992: 111).

۵.۲.۲ هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر

پیش از آنکه پست‌مدرن در محافل روشنفکری و اندیشمندی مطرح باشد، در هنر از دهه ۳۰ میلادی مطرح بود. در آن زمان تولید اثری هنری در مخالفت با هنرهای پیشین و مدرن پست‌مدرن اطلاق می‌شد. سالیان زیادی به طول انجامید تا پست‌مدرن به مثابه نحله فکری در محافل علمی_فلسفی ظهور کند. هنر پست‌مدرن قوام اصلی خود را پس از بدست آورد و در این رهیافت با نام موسوم شده هنر پست‌مدرن پیشرو ادامه حیات داد. هنر پست‌مدرن پیشرو تا به دوران معاصر تداوم حضور خود را حفظ کرده و از اینرو پسوند معاصر را نیز با خود همراه کرده است.

۳. روش پژوهش

تجزیه و تحلیل مستندات و داده‌ها در این مقاله به شیوه کیفی انجام می‌شود. «پژوهش کیفی با کشف معنا، به واسطه غوطه‌ور شدن پژوهشگر در داده، مفاهیم را به شکل مضمون‌هایی مورد بررسی قرار می‌دهد» (محمدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۵؛ میرزایی و شاهرودی، ۱۴۰۲: ۵). در واقع در این روش، «محقق با استفاده از تفسیر خود بر روی اطلاعات گردآوری شده به تجزیه و تحلیل می‌پردازد» (شاهرودی، ۱۴۰۰: ۶۹). در این پژوهش نخست به واسطه مطالعات کتابخانه‌ای، مستندات و داده‌ها از موضوع جمع‌آوری شد. در مرحله دیگر پژوهش با بررسی داده‌ها، مؤلفه‌های شاخص هنر پست‌مدرن پیشرو شناسایی و بر اساس ملاحظات نظری پژوهش مورد بحث و تحلیل قرار گرفت. در بخش پایانی، مقاله با تطبیق مؤلفه‌های یادشده و جوهر تلخیص شده فرهنگی_اجتماعی لیوتار - از پژوهش وضعیت پست‌مدرن: گزارشی درباره دانش - کیفیت تأثیرپذیری هنر پست‌مدرن مزبور را از آن جوهر تبیین می‌نماید. این امر از طریق تشابه‌یابی تطبیقی صورت می‌پذیرد. بر این اساس از لحاظ ماهیت پژوهش حاضر از نوع بنیادی و تحلیلی_تطبیقی محسوب می‌شود. چنانچه این مقاله با روش توصیفی_تحلیلی و با رویکرد

استنادی_انطباقی، به واکاوی ارتباط میان وجوه آراء فرهنگی_اجتماعی و مؤلفه‌های هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر با پیش‌فرض‌های مشخص از آن سبک هنری می‌پردازد. از لحاظ نتیجه حاصله، پژوهش در زمره کیفی_استدلالی محسوب می‌شود؛ زیرا که پس از تحلیل و انطباق داده‌ها، استدلال نگارندگان منجر به نتیجه‌یابی کیفیت گزاره‌ها در پژوهش خواهد شد.

۴. تحلیل یافته‌ها

۱.۴ مؤلفه‌های ویژه در هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر

– نفی فردگرایی

پدیداری فلسفه پست‌مدرن را در بدو امر، پاسخی باید دانست به دیدگاه‌های فردگرایانه گسترده‌ای که در مدرنیسم وجود داشت. این مهم در ادامه تبدیل به دیدگاه قابل اعتناء و تأثیرگذاری در فرهنگ پست‌مدرن گردید به گونه‌ای که گستره تأثیرات آن در بسیاری از حوزه‌های فرهنگی اعم از حوزه هنر پست‌مدرن غیر قابل انکار است. فعالین حوزه هنر پست‌مدرن فعالیت خود را بر آن معطوف کرده تا با بهره‌مندی از ابزار و روش‌های گونه‌گون، از فرد محوری به سمت گروه‌گرایی، اجرای هنر خویش را سوق دهند. این مهم از دوری جستن ایدئولوژیک واحد اندیش در ایده‌پردازی نخست در اثر هنری تا فاصله‌گیری از تفسیر یک‌سویه و فرد محور یا گسترش ایده در کارهای گروهی و اجتماعی، در هنر پست‌مدرن مسیر نوین و دنبال شونده‌ای را داشته است.

– هنر و فراروایت‌ها (Metanarratives)

هوانگان معتقد است به واسطه وجوه پست‌مدرن در وضعیت پست‌مدرن است که هنرمند پست‌مدرن در خلق اثر هنری‌اش می‌بایست غیر از خود انسان به مسائل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نیز توجه ویژه داشته باشد (Hugan, 2012: xiii). فراروایت از جمله این وجوه است که ختم به مؤلفه اجرایی نفی فراروایت‌گرایی در هنر پست‌مدرن شد. در عصر مدرنیته انگاره‌های فرهنگ مدرنیسم چنان در قالب‌های اجتماعی گسترده شده بود، که از آن تعبیر فراروایت‌گرایی می‌شد. در دیدگاه وسیع‌تر این قالب‌های اجتماعی وضعیت تثبیت شده‌ای را نیز حوزه‌های مختلف اجتماعی به خود می‌دید. فلسفه پست‌مدرن در بنیادین‌ترین وجوه نفی این مناسبات در حوزه‌های مختلف جوامع مدرن را خواستار می‌شود.

– ساختارشکنی (Deconstruction)

ساختارشکنی در باور، روایت، ارزش‌ها و سازه‌های فرهنگی و اجتماعی جوامع انسان‌ها، از نتایج فلسفه پست‌مدرن است. امروزه این وجه فلسفه پست‌مدرن به یک ویژگی حائز اهمیت در جهان و فرهنگ معاصر تبدیل شده است. این خصیصه بسیار سریع در جهان معاصر توانست جهت دخول به حوزه‌های متنوع از رشته‌ها گرفته تا علوم مختلف مسیر خود را بیابد. هنر پست‌مدرن پیشرو نیز از این ویژگی فلسفی تأثیر فراوانی را اخذ کرد. ساختارشکنی به همراه شالوده‌شکنی در زمره مؤلفه‌های کلیدی هنر پست‌مدرن به‌شمار آمده و جایگاه و کاربست وسیعی را در اجراهای هنری پست‌مدرن پیشرو و معاصر برایشان باید قائل بود.

– شالوده‌شکنی و زیبایی‌شناسی

از خصایص و مظاهر مهم پست‌مدرن، شالوده‌شکنی است. این مظهر در اکثر گفتمان‌های فرهنگ پست‌مدرن، از جمله گفتمان علمی و گفتمان زیبایی‌شناسی (Aesthetic Discourse)، اشاعه یافته است. حضور پر معنای مظهر شالوده‌شکنی پست‌مدرن در گفتمان‌های متعدد، از جمله علوم مختلف، فرهنگ، زیبایی‌شناسی و هنر، از سه دههٔ انتهای قرن بیستم قابل پی‌گیری جدی است. تأکید شالوده‌شکنی پست‌مدرن که استوار بر مؤلفه‌های تفاوت، کثرت، نسبیّت، تنوع و ویژه تغییر و تناقض، در تقابل با اصول عام، کلی، قطعی و جهان‌شمول آشکار و کشف شده‌های تحلیلی گفتمان مدرنیته بود، خود رفته رفته به رویکرد گفتمانی پرکاربرد در مواجهه و نقد رویکردهای تحلیلی و علم‌محور گفتمان عصر مدرنیته شد.

– واقعیت (Reality) و حقیقت (Truth)

از منظر پست‌مدرن مقوله‌های واقعیت و حقیقت کشف شدنی نیست، بلکه ایجاد شدنی است. نوع نگاه به واقعیت از اساسی‌ترین پیش‌فرضهای پست‌مدرن محسوب می‌شود. این نوع نگاه، کامل در متمایز با نوع نگاه دوره مدرن به این مقوله است. وجه تمایز نوع نگاه به واقعیت، از پیش‌فرض‌های در نظر گرفته شده در جهت مفهوم، تعریف و تعبیر از واقعیت، در هر کدام از گفتمان‌های فرهنگ‌های یاد شده، مدرنیسم و پست‌مدرن، برمی‌گردد. پست‌مدرن واقعیت را امری نسبی، ذهنی، کثرت‌گونه و چندبعدی، وابسته به زمینه و ذهنیت فردی در نظر گرفته که تقابلی از قابل‌شناسایی، مطلق و عینی‌انگاری واقعیت و حقیقت علم‌سنجی شده مدرنیسم است. این تفکر بدنبال تأکید بر این مهم است که واقعیت درون‌ساخت هر انسانی است و ساحت

مطلقه بیرونی نیست که به عین دیده، جستجو شود و بر روی آن بتوان سنجش علمی مطلق انجام داد تا به صورت علم مطلقه و غیرقابل تغییر پذیرفته و به دیگر امور هم تعمیم داده شود. انسان در وضعیت پست‌مدرن جهان را توسط واقعیت عینی تعبیر نمی‌کند، بلکه سازه‌های شخصی هر انسان بوده که باعث این تعبیر است (پروچاسکا و نوکراس، ۲۰۰۷: ۵۶۴؛ بانکی‌زاده و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۰۷)؛ واقعیت، درون هر تن از انسان‌ها ساخته شده، پس برای ادراک واقعیت درک ساختار فرهنگ، ادراک فردی هر کدام از انسان‌ها از واقعیت و نیز زبان بیان ویژه، لازم به نظر می‌آید.

– هنر و بازی زبان

در برساخت واقعیت درونی، انسان از زبان (Language) بهره می‌گیرد. این مهم در مورد زبان، از آراء معتبر متفکران پست‌مدرن محسوب می‌شود. ویتگنشتاین (Ludwig Josef Johann Wittgenstein) از شاخص‌ترین متفکران است که در زمینه نقش زبان، نظریات متعددی را بیان می‌دارد. بر این قاعده، انسان اندیشمند، می‌اندیشد، انسان می‌اندیشد و در همان لحظه از زبان استفاده می‌کند، زیرا که وارد گفتگو با خود شده است. انسان اندیشه می‌کند و به نوعی با خود به گفتگو نشسته است. ویتگنشتاین به مسأله واقعیت نیز ورود کرده است. وی در شکل‌گیری واقعیت نیز نقش زبان را تأثیرگذار می‌بیند. شیوه گفتار و استفاده کلمات هر فرد ویژه خود بوده، که خود از سویی، به واقعیت برساخته از اجتماع و فرهنگ وی مربوط است و از سوی دیگر دریافت‌های همو را در واقعیت منعکس می‌کند. در این صورت با یک بیانگری از واقعیت روبرو بوده، که همانا واقعیت درونی شده آن فرد است. کاربست زبان و بازی زبانی در هنر پست‌مدرن نقش خود را به روشنی ایفاء می‌کند.

– واقعیت و ادراک (Perception)

در اندیشه پست‌مدرن وجود واقعیت مطلق و تعمیم دهنده مردود است؛ هر فرد به زندگی نگرشی را داشته، چنانچه واقعیت محصول همان نگرش است که آن انسان به زندگی دارد. واقعیت هر فرد بر اساس تجربیات او و شیوه مخصوص خودش سنجیده و تجربه می‌شود. واقعیت در جهان پست‌مدرن بر اساس تکثرگرایی و چندوجهی‌نگری ادراک می‌شود، بنابراین واقعیت در جهان پست‌مدرن متکثر و چندوجهی خواهد بود. ریگازو (Digilio Rigazio) معتقد است که با این دیدگاه، واقعیت در جهان پست‌مدرن، از تعامل بین اندیشه و محیط حاصل

می‌شود (Rigazio, 2000: 1017). به رأی دیوید ثور (Henry David Thoreau)، "چیزی که شما به آن نگاه می‌کنید اهمیت ندارد؛ چیزی که می‌بینید اهمیت دارد" (پروچاسکا و نور گراس، ۲۰۰۷: ۵۶۳). بر این اساس مشخص شده که از منظر متفکران پست‌مدرن در ادراک فردی انسان، ساختارهای اجتماعی، فرهنگ، نژاد و قومیت هر فرد دخیل بوده، چنانکه این‌گونه ادراک واقعیت، محصول ادراک فردی متأثر از فرهنگ، اجتماع، نژاد و قومیت هر فرد از انسان‌ها خواهد بود. تجربه زیسته فرهنگی اجتماعی انسان اینجا حائز اهمیت می‌شود. بنابراین آگاهی انسان پست‌مدرن به گونه‌ای از واقعیت اجتماعی بر ساخته می‌شود. انعکاس واقعیت، در هنر پست‌مدرن بر همین قاعده استوار است.

– تعامل و فرهنگ (Culture)

علی‌رغم آنچه در تفکر مدرنیسم، به مسائل و موضوعاتی چون فرهنگ، قومیت، جنسیت، زبان و نظام‌های گسترده‌تر چون سیاست و اقتصاد توجه خاصی نمی‌شد، تفکر پست‌مدرن نسبت به این موضوعات، که مستقیم با انسان و زندگی او در ارتباط است، توجه ویژه داشته است. همان‌گونه که در تفکر پست‌مدرن، ادراک واقعیت، به فرد و تجربیات وی، به واسطه اجتماع زیسته خودش، بستگی دارد و ساخته می‌شود، بر همان سبیل فرهنگ نیز با معیارهای عینی و قالبی فهم نشده، بلکه ادراک فرهنگ‌ها با معیار خود آن فرهنگ‌ها است که فهم شدنی است. نوذری (۱۳۹۲)، بیان می‌دارد، از آنجا که پست‌مدرن نظام قاعده‌مندی را توصیه نمی‌کند، بر همان اساس یک نظریه فراگیر، جامع و نظام‌مند را بیانگر نیست. برداشت از فرهنگ رایج در پست‌مدرن حائز اهمیت است. این برداشت‌ها در قالب ترسیم نمایی متنوع از پدیده‌ها و تعبیری از پدیده‌های متکثر خود را نشان داده، با این توجه که پست‌مدرن در این فرآیند، بی‌توجه به ارتباط‌جویی پدیده‌های مزبور نمی‌تواند باشد (نوذری، ۱۳۹۲: ۶۲). از سویی پست‌مدرن بر این باور است که ادراک، زبان و فرهنگ در اثر هنری بازتاب داشته و خلق اثر با دخالت این وجوه مؤلفی است که بر ساخت شده و به مخاطب عرضه می‌شود. در این فرآیند مخاطب نیز در مواجهه با اثر هنری به واسطه ادراک، زبان و فرهنگ خود وارد مرحله اندیشیدن و ادراک واقعیت از دیدگاه خود می‌شود. این فرآیند بین اثر هنری و مخاطب، فضا، فرهنگ، جمع، جمع اجتماع، جامعه جهانی، دائم در تغییر، شکل‌گیری و تداوم بر ساخت است. اینجاست که بازی زبانی نقش خود را نمودار کرده و تولید واقعیت‌های متکثر در گستره فرهنگ جهانی شاکله خود را تعریف‌پذیر می‌کند. این امر در هنر پست‌مدرن و به‌ویژه هنر

تعاملی معاصر و پیشرو، که وابسته عمل و دریافت اشتراکی_گروهی، فضای ویژه، متشکل از هنرهای دیداری، شنیداری و درگیر کننده احساسات متکثر دیگر انسانی است و نیز به ویژه از تکثر رویدادها بهره‌مند بوده، نقش خود را بایسته آشکار می‌کند. در اینجا میزان تأثیر تحلیل فردی و جمعی از دریافت نهایی و کامل خود را بهینه منعکس می‌کند.

– آگاهی و آگاهی بخشی

از دیدگاه پست‌مدرن انسان آنگاه از واقعیت آگاه می‌شود که آنرا ادراک کند. بر قاعده همان تفکر، انسان با اتکاء به فرآیند ادراک است که به آگاهی از واقعیت دست می‌یابد. بر همان اساس، آگاهی فرد از واقعیت در نزد اندیشمندان پست‌مدرن، حاصل فرآیند نگرش فردی در جریان وابستگی به باورهای فرهنگی، تجربه زیسته اجتماعی و ذهنی افراد است، که از سوی دیگر از مشاهده مستقل نمی‌تواند باشد. باورها گاهی وارد قالب زندگی اجتماعی و فردی انسان‌ها می‌شوند. این جای‌گیری گاهی به صورت ناهنجاری و گه‌گاه هنجار خواهد بود. باورهای هنجار به گونه‌ای در اجتماع انسان‌ها جای خود را تثبیت کرده که، خودآگاه و یا حتی ناخودآگاه، اکثر انسان‌های آن جامعه خود را وابسته و ملزم به اعتقاد به آن‌ها کرده و حتی پایبند بودن به آن‌ها را وظیفه الزامی خود می‌دانند. بر عکس آن در مورد ناهنجاری باورمندان اجتماع اتفاق می‌افتد، که افراد جامعه را واداشته که طردش کنند و از آن دوری بجوبند. نقش زبان در آگاهی بخشی نیز کتمان نشدنی است. در تفکر پست‌مدرن از راه زبان جهان مورد شناخت قرار می‌گیرد. به عبارتی دیگر زبان خود باعث خلق معنا است. کاربست شکل‌های مختلف زبان خلق معنا در جهان کرده و بدین‌سان کاربست همان اشکال مختلف زبانی در خلق معنا در فرهنگ و هنر پست‌مدرن و جهانی نیز بی‌تأثیر نمی‌تواند باشد. گفتار و گفتگو تنها یکی از اشکال مختلف زبان است که انسان در اختیار دارد.

– واقعیت‌های چندگانه

نقش اجتماع در نمایان شدن واقعیت بسیار حائز اهمیت است. آنچه به‌عنوان واقعیت انعکاس می‌یابد به گونه‌ای اجتماع در ساختش دخیل است. هر فرد بر اساس تأثیرات اجتماع زیسته خود واقعیت فردی خود را ساخته و با زبان ویژه خود آنرا انعکاس می‌دهد. راجرز (Rogers) در این زمینه به این موضوع اشاره دارد که:

تأثیر آراء فرهنگی_اجتماعی لیوتار ... (شاهرخ امیریان دوست و دیگران) ۳۵۱

«تنها واقعیتی که برای من قابل فهم است، جهانی است که هم اکنون، درک و تجربه می‌کنم»
(Rogers, 1980: 96).

چنانچه پست‌مدرن معتقد است، از آن جهت که واقعیت ذهنی و فردمحور و در مناسبات اجتماعی قرار گرفته شده معنا می‌یابد، ادراک آن نیز بسته به افراد، انتخاب کاربرد نوع و شیوه زبان متغیر خواهد بود. این فرآیند در تولید، انتقال و نیز ادراک واقعیت فرد و همچنین مخاطب / مخاطبان، دخیل خواهد بود. انسان با این نقشه‌ها مدام زندگی می‌کند؛ این نقشه‌ها جزئی از نقش سازه‌های ادراکی بشر است که برخی متفکران پست‌مدرن آن‌ها را هرگز واقعی نمی‌پندارند
(Rogers, 1951: 486; 265).

۵. بحث

اهم وجوه بنیادین آراء فرهنگی_اجتماعی لیوتار در ده شاخصه ذیل قابل جمع‌بندی است. این وجوه با واکاوی متقن از پژوهش این اندیشمند در وضعیت پست‌مدرن: گزارشی در مورد دانش مستخرج شده است.

- اجماع و مشروعیت‌بخشی

اجماع و جایگاه مشروعیت‌بخشی مردم در وضعیت فرهنگی_اجتماعی پست‌مدرن تبیین شده لیوتار، مفهوم کاربردی و کلیدی محسوب می‌شود. دغدغه اصلی آن اندیشمند، این است که در نهایت چه کسی جانش بوده تا به قوانین، واقعیت‌ها و به ویژه هنجارهای فرهنگی و اجتماعی مشروعیت دهد؟ لیوتار قائل به اجماع در این موارد است. اجماع در نزد لیوتار، اجماع جمعی و گروهی متکثر از خورده‌فرهنگ‌های مردم با دیدگاه‌های متنوع بوده چنانکه هر گروه از جامعه نماینده در این اجماع را داشته باشد. ذات اجماع نفی فردگرایی است و ذات اجماع مد نظر لیوتار در ضدیت با استبداد، نخبه‌گرایی، ویژه‌گرایی و نسخه غیر متکثر تحمیلی بر فرهنگ‌های متنوع جوامع متمرکز است.

- نفی فراروایت‌گرایی

لیوتار در کتاب وضعیت پست‌مدرن تلاش می‌کند تا از زاوایای مختلف و جدیدی به جایگاه دانش و دانشگاه بنگرد. لیوتار بر اساس دریافت خود از تغییرات جایگاه فراروایت‌ها و خط سیر

تحولات تکنولوژی، راهنمایی متفکرانه و عمل‌گرایانه را بنا به کاربست آن در عصر نوینی از فرهنگ تمدن مدرن ترسیم کرد. لیوتار آن تحولات را پست‌مدرن می‌نامید؛ وضعیتی که بشر متمدن معاصر در آن گرفتار است و تحولات عظیمی را در حوزه‌های مختلف تجربه می‌کند. لیوتار معتقد است که "معنای واقعی پست‌مدرنیسم را باید در شکل باور نکردنی ضدیت آن با روایت‌های کلان جستجو کرد" (Lyotard, 1984: 35).

اهمیت به ساختمایه و روایت در خوانش لیوتاری نکته کلیدی و قابل‌اعتنایی است. لیوتار طبق رأی خود این امر را چنین در پست‌مدرن کارساز و توجیه‌پذیر دانسته و آورده است: «تاکید را می‌توان بر روی ناتوانی در بیان روایتی قرارداد که در آن گونه‌ای نوستالژی برای تشریح موضوعات انسانی حس می‌شود. این ضعف ناشی از فقدان اراده و سکونت در وادی عبث و بیهودگی است» (Lyotard, 1984: 79).

– نیاز به تغییر

به باور کیچ (Kench, 2013: 34; 56)، لیوتار نخستین اندیشمندی است که با مباحث فلسفی پست‌مدرنیسم را وارد گفتمان روشنفکران می‌کند. همو تغییر و نیاز به تغییر در وضعیت پسا‌صنعتی را دیباچه و کنه وجودی مباحث لیوتار می‌داند. با صنعتی‌شدن فراگیر و دنیای متکی بر قدرت و اطلاعات کامپیوتریزه شده، در وضعیتی که لیوتار پست‌مدرن می‌نامد، تغییر در مناسبات و مقتضیات جوامع به ویژه در حوزه فرهنگ امر اجتناب‌ناپذیری است. این تغییرات ژرف نیاز به تغییرات ساختار شکنانه را در امور مختلف جوامع می‌طلبد.

– شالوده‌شکنی

لیوتار را در زمره متفکرانی باید دانست که در شناخت و شناساندن رویکرد شالوده‌شکنی نقش بسزایی را داشته است. لیوتار با کلید واژگان وضعیت پست‌مدرن، فراروایت و در ادامه نفی فراروایت‌ها در وضعیت پست‌مدرن اندیشه شالوده‌شکنانه را در جهان و جوامع پست‌مدرن بایسته تحلیل می‌کند. به زعم لیوتار، اندیشه فراروایت‌گرا که کلیت و تعمیم بخشی یک روایت را در کل جهان جستجو می‌کرد تا رهایی عمومی را منجر شود، با پدیداری مظاهر پست‌مدرن، دیگر جایگاهی را برایش نمی‌توان متصور بود. لیوتار اینگونه می‌اندیشد:

«همانگ بودن با زمان و همسو بودن با گردش ایام، همانا آزاد بودن از قید روایت‌های کلان یا فراروایت‌هاست» (بانکی‌زاده و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۰۷).

"در پی فروپاشی نظام‌های کلی و فراروایت‌ها، نوعی تجدید روایت از فرهنگ صورت می‌گیرد که بر ارتباطات و تأثیر پیام مخاطب تأکید می‌ورزد. در کنار فردی شدن ملاک‌های نقد و تشخیص، گرایش به روابط محفلی و گروهی که از ویژگی‌های بارز پست مدرن است، گسترش می‌یابد. پست مدرن، مشخصاً یک جنبش اجتماعی است که در قالب جنبش‌های اجتماعی جدید و برای آنها کار می‌کند؛ آنها با ستم، سرکوبی و بی‌عدالتی علیه زنان، رنگین پوستان و دیگر انسان‌ها مبارزه می‌کنند و تمامی توان خود را در خدمت جنبش‌های فمینیستی، جنبش‌های طرفداران محیط زیست، جنبش سبزه‌ها و جنبش‌های طرفدار صلح و خلع سلاح هسته‌ای به کار می‌گیرند" (نوذری، ۱۳۹۲: ۴۴).

– نفی مناسبات مدرنیسم

در وجوه مختلف مباحث لیوتار، اعم از تغییر وضعیت پست‌مدرن، نفی فراروایت‌ها، نقد الگوی بازنمایی، مشروعیت‌بخشی، بازی زبانی پست‌مدرن، پیوندهای اجتماعی و فرهنگی، نقد وضعیت موجود، ابداع بازی نوین پسامدرن، اجماع و تا مرگ استاد، نفی مناسبات مدرنیسم موضوع بنیادین است. در این روند، ادراک و دریافت واقعیت و حقیقت مصداق الزامی-تأکیدی به خود گرفته است.

– بازی زبانی نوین

به زعم ملپاس (۱۳۸۹) و نولا و ایزیک (۲۰۰۳)، لیوتار در تحلیل مباحث خود به ویژه در تحلیل تغییرات در وضعیت پست‌مدرنیته از ایده بازی‌های زبانی بهره‌لازم را می‌برد (ملپاس، ۱۳۸۹: ۳۲). نولا و ایزیک روش لیوتار را در این زمینه تأکید بر جنبه پراگماتیک وجه کاربردی-اجرایی واقعیت به واسطه زبان می‌دانند. این امر از دریافت و کاربست ایده‌های بازی‌های زبانی ویتگنشتاین نشأت می‌گرفت. ویتگنشتاین معتقد بود، کاربرد کلمات از سوی هر انسانی در جهت تأثیرگذاری بر افراد دیگر است و این دلیل مهمی است تا زبان بخش فعالی از موجودیت زندگی روزمره انسان دانسته شود. لیوتار با کمک گرفتن و گسترش نظریه بازی‌های زبانی به وجوه نظری خود به اثبات فرضیه‌هایش مبادرت می‌کرد (Nola and Irzik, 2003: 34; 2). در اندیشه لیوتار، با زیر سؤال رفتن انگاره سنت و مدرنیسم، در وضعیت پست‌مدرن جوامع نیازمند ابداع بازی زبانی و نیز قواعد متکثر در این رابطه هستند. درک این تغییر نیاز جامعه پسامدرن است. در این تغییرات جایگاه مخاطب در مشروعیت‌بخشی تبیین خواهد شد. همه

این موارد مستلزم درک بازی زبانی نوین و تغییر وضعیت است. در اینصورت مخاطب بخش جدایی ناپذیر پازل بازی زبانی در وضعیت پسامدرن خواهد بود.

– ادراک در وضعیت نوین و ادراک وضعیت نوین

از منظر لیوتار مناسبات ادراکی پیش تحمیل و تعریف‌شده، پاسخگوی فرهنگ و جوامع پس از مدرنیسم در وضعیت نوین نخواهد بود. هر گونه ادراک، اعم از ادراک واقعیت، از ادراک وضعیت نوین پسامدرن سرچشمه می‌گیرد. در وضعیت نوین پسامدرن، ادراک از واقعیت بدور از فرآیند مطلق‌گرایانه سستی و نخبه‌گرایی مدرنیسم تصور و تبیین می‌شود. در فرآیند ادراک پست‌مدرن، ذهن‌گرایی نسبی فرهنگی حائز اهمیت است. وضعیت و موقعیت هر تن و حتی نیاز جامعه و خورده فرهنگ‌ها در دریافت حقیقت در جوامع پست‌مدرن تأثیرگذار است. بر این اساس حقیقت مطلقه و از پیش تعیین یافته‌ای که بر کل جوامع قابل تعمیم باشد بی اعتبار است. واقعیت متکثر بوده و ادراک آن نیز بر همین قاعده استوار است.

– مناسبات فرهنگی_اجتماعی پسامدرن

از منظر لیوتار تغییر، تکثیر و تکرار هنجارهای فرهنگی و اجتماعی، از جمله وجوه گریزناپذیر وضعیت پست‌مدرن است. در این وضعیت، نظام حاکم در سیطره قدرت، سخت‌گیرانه و جبرگراانه در جهت اهداف تعریف شده‌اش کوشاست. این روند با شدت و مستمر منجر به تغییر هنجارهای پیشین، شکل‌گیری هنجارهای نوین، تکثیر و تکرار هنجارهای متنوع و گوناگون خواهد شد. در این روند، نظام حاکم، انسان و جوامع انسانی با نیاز، خواست و تقاضای جدید به صورت متداوم روبرو است. بر همین اساس در مناسبات فرهنگی_اجتماعی جوامع پسامدرن مکرر هنجارهای متنوع و متکثر تعریف و بازتعریف خواهد شد. عدم ثبات و پایداری در وضعیت پست‌مدرن از جمله مباحث تأکید شده لیوتار است که به این مبحث نیز تعمیم می‌یابد. این امر که پست‌مدرن دائم در بازتعریف و بازتولید در خود است از باور اندیشمندان این تفکر بوده، ژان فرانسوا لیوتار ضمن تأیید این مهم ویژگی حائز اهمیت پست‌مدرن را بر این بنا دانسته که "در جهان پست‌مدرن آن چیزی که در یک زمان اندیشه، احساس و چگونگی خلاقیت ما را به چالش می‌کشاند، در زمانی دیگر و به شکل عجیبی ما را به چالش و مقابله با آن بر می‌انگیزد" (Lyotard, 1984: 89).

– حقیقت و آگاهی و آگاهی بخشی

نظریه فرهنگی_اجتماعی مطرح شده لیوتار در وضعیت پست‌مدرن از حقیقت‌انگاری مطلق متکی به علوم دایره‌المعارفی تبری می‌جوید. پست‌مدرن از نوع نگاه به واقعیت، نسبت به سنت و مدرنیسم، گریزان است. در این فرهنگ واقعیت فاقد نسخه عمومی و علمی همه‌پذیر به نظر می‌آید. عوامل چندی اعم از زبان، ادراک، موقعیت، وضعیت و فرهنگ نزد افراد متفاوت، منجر به آن می‌شود تا واقعیت در نزد افراد و نیز اجتماع فرهنگی و خرده اجتماعات و فرهنگ‌ها گونه‌گون و متفاوت جلوه کند. به همین نسبت آگاهی و آگاهی‌بخشی نزد افراد و فرهنگ‌ها متغیر خواهد بود.

– تکثر و کثرت‌گرایی

لیوتار مؤکد و به کرات از وجه تکثر، در مناسبات فرهنگی_اجتماعی پست‌مدرن یاد کرده و به مثابه مصداقی غالب در وجوه دیگر مطرح شده‌اش به کار می‌بندد. از آن جمله در مباحث اجماع، مشروعیت‌بخشی، انواع فراروایت‌ها، کثرت در بازی زبانی، پیوندهای فرهنگی و اجتماعی، ادراک واقعیت پست‌مدرن و انواع دانش (روایی، علمی)، تکثر و کثرت‌گرایی وجه شاخصه تحلیلی مباحث را به خود اختصاص می‌دهد.

۶. نتیجه‌گیری

در دقت نظری ژرف مشخص است که وجوه نظری فرهنگی_اجتماعی لیوتار متناظر با شاخص‌ترین مؤلفه‌های هنری_اجرایی هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر است. این هم‌پوشانی قابل توجه بوده و پاسخ پرسش اصلی مقاله را در بر دارد. به عبارت روشن، هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر در جهت تحقق رسالت خود بر سازنده مؤلفه‌های ویژه بوده و شاخص‌ترین آن مؤلفه‌ها با پشتوانه‌گی آراء پست‌مدرن بنیان‌گذاران این نحله فکری – به ویژه لیوتار – مفصل‌بندی واقعی خود را بدست آورده‌اند. این مهم از جمله نتایج و یافته‌های مهم جستار است که در جدول شماره ۱ نتایج قابل استنادی را ارائه کرده است. انطباق استنباطی از یافته‌های پژوهش تأثیر آراء فرهنگی_اجتماعی لیوتار بر مؤلفه‌های هنر پست‌مدرن پیشرو و معاصر را آشکار می‌کند.

جدول ۱. تطبیق متناظر وجوه آراء فرهنگی_اجتماعی لیوتار و مؤلفه‌های شاخص هنر پست‌مدرن پیشرو

ردیف	وجه آراء فرهنگی_اجتماعی لیوتار	ردیف	مؤلفه‌های هنر پست‌مدرن معاصر و پیشرو	ردیف	وجه آراء فرهنگی_اجتماعی لیوتار
۱	اجماع و مشروعیت‌بخشی	۶	نفی فردگرایی	۱	بازی زبانی هنر پست‌مدرن
۲	نفی فراروایت‌گرایی	۷	هنر و فراروایت	۲	ادراک واقعیت
۳	نیاز به تغییر	۸	ساختار شکنی	۳	تعامل و فرهنگ اجتماعی
۴	شالوده‌شکنی	۹	شالوده‌شکنی و زیبایی‌شناسی	۴	آگاهی و آگاهی‌بخشی
۵	نفی مناسبات مدرنیسم	۱۰	واقعیت و حقیقت	۵	واقعیت‌های چندگانه

تنظیم: نگارندگان

پی‌نوشت

1. The present article is based on the doctoral dissertation of the first author, consulting of the second and third authors, under the guidance of the fourth author, with the title: "Cultural-philosophical components of dance-theatre with an emphasis on Birringer's opinions"

کتاب‌نامه

- آجیلی، هادی و سلگی، محسن. (۱۳۹۵)، "راهکاری در حل منازعه «لیوتار و هابرماس» در مورد زبان و اجماع عمومی"، حکمت و فلسفه، ۱۲(۳): ۷-۲۸.
- اسلامی تنها، اصغر. (۱۳۹۰)، "بازتاب متضاد عقلانیت در نظریه فرهنگی ماکس وبر و علامه طباطبایی"، معرفت فرهنگی_اجتماعی، ۲(۲): ۵-۳۳.
- افشار، حمیدرضا و سلیمی، سپهر (۱۴۰۱)، "پژوهشی در دراماتورژی بازیگر بر اساس ساختار درونی (نیروی ارگانیک) و ساختار بیرونی (نیروی دینامیک) اجرا در تئاتر پست‌مدرن"، کیمیای هنر، ۱۱(۴۵): ۷-۱۸.
- باقری، خسرو. (۱۳۸۳)، "جهانی‌شدن، انقلاب اطلاعاتی و تعلیم و تربیت: با تأکید بر دیدگاه ژ. ف. لیوتار"، نوآوری‌های آموزشی، ۳(۸): ۴۰-۵۸.
- بانکی‌زاده، زهرا؛ حسامی کرمانی، منصور؛ محمدی، علیزاده (۱۴۰۰)، "پست مدرنیسم و تأثیر آن در هنر درمانی"، نشریه هنرهای زیبا - هنرهای تجسمی، ۲۶(۲): ۱۰۵-۱۱۴.
- پروچاسکا، جان؛ نورکراس، جان (۲۰۰۷)، نظریه های روان درمانی، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران: نشر روان.
- جلالی‌پور، بهرام. (۱۳۹۵)، "تکه‌چینی نویسی، کوشش‌های مدرن، رهیافت‌های پست‌مدرن، زمینه‌ها، عناصر، روش‌ها، تأثیرات و چالش‌های نمایشنامه‌نویسی تکه‌چینانه"، تئاتر، (۶۵): ۹۰-۱۰۴.

تأثیر آراء فرهنگی-اجتماعی لیوتار ... (شاهرخ امیریان دوست و دیگران) ۳۵۷

- کالینیکوس، آکس. (۱۳۸۲)، *نقد پست‌مدرنیسم*، ترجمه اعظم فرهادی، مشهد: نشر نیکا.
- نوذری، حسینعلی (۱۳۹۲)، *پست‌مدرنیته و پست‌مدرنیسم تعاریف نظریه‌ها و کاربردها*، ترجمه و تدوین حسینعلی نوذری، تهران: نقش جهان.
- لیوتار، ژان فرانسوا (۱۳۹۴)، *وضعیت پست مدرن: گزارشی درباره دانش*، ترجمه حسین علی نوذری، چ ۵، تهران: گام نو.
- زاهد زاهدانی، سید سعید و ریحانه شاه ولی. (۱۳۹۸)، "بررسی و نقد کتاب وضعیت پست مدرن: گزارشی درباره دانش"، *پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۱۹(۱۰): ۷۳-۹۲.
- ذکائی، محمدسعید. (۱۳۹۹)، "مطالعات فرهنگی دایاسپورا و جهان‌وطنی"، *علوم اجتماعی (علمی)*، ۲۷(۸۸): ۲۴-۱.
- عشقی، سوده؛ مختاباد امرئی، سیدمصطفی؛ شریف‌زاده، محمدرضا. (۱۳۹۹)، "زیبایی‌شناسی و خلاقیت در مکتب «پست مدرنیسم» با تأکید بر الگوی مونتاز در هنر معاصر ایران"، *مطالعات هنر اسلامی*، ۱۶(۳۷): ۱۶-۱.
- شاهرودی، فاطمه. (۱۴۰۰). *راهنمای نگارش طرح تحقیق در هنر*، تهران: نیل آی و اندیشه احسان.
- صالحی فارسانی، علی و حاجی‌ناصری، سعید. (۱۳۹۳)، "نقد مؤلفه‌های فرهنگی مدرنیته در نوشته‌های وبر، لیوتار و فوکو"، *غرب‌شناسی بنیادی*، ۵(۲): ۸۵-۱۰۴.
- صالحی فارسانی، علی و حاجی‌ناصری، سعید. (۱۳۹۳)، "امکان سنجی زیباشناختی در شرایط چیرگی «ابزارگرایی» (در ارزیابی انتقادی وبر، لیوتار و فوکو از فرهنگ مدرن)"، *کیمیای هنر*، ۳(۱۳): ۲۷-۴۰.
- محمدی، جمال؛ دانشمهر، حسین و سبحانی، پرویز. (۱۳۹۹). "مصرف ایماژهای بدن در میان کاربران اینستاگرام در شهر سنندج"، *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۳(۳): ۱۱۵-۱۴۱.
- مختاباد امرئی، سید مصطفی. (۱۳۸۷)، "پست مدرنیسم و تئاتر"، *نشریه هنرهای زیبا: دانشگاه تهران*، ۳۴(۳): ۹۰-۸۱.
- میرزایی، روزبه و شاهرودی، فاطمه. (۱۴۰۲). *علل گسست فرهنگ شنیداری موسیقی از اصالت‌های فرهنگی و هنری در ایران از دوره ناصری تا پهلوی اول*. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۵(۲): ۱۷-۱.
- ملپاس، سایمن. (۱۳۸۹)، *ژان فرانسوا لیوتار*، ترجمه قمرالدین بادیر دست، تهران: نشر نی.
- همایونفر، راشنو؛ مصطفوی، شمس‌الملوک؛ اردلانی، حسین. (۱۴۰۱)، "تحلیل هنر تعاملی بر اساس نظریه فراواقعیت بودریار؛ مطالعه موردی: چیدمان تعاملی دیجیتال"، *کیمیای هنر*، ۱۱(۴۴): ۷-۲۳.

Centore.F.(1991), *Being and Becoming: A Critique of Postmodernism*, Greenwood Press, NewYork.

Lyotard, Jean-Francois. (1984), *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Translated by Geoff Bennington and Brian Massouri, University of Minneapolis Press, Minneapolis.

- Nola, R. and G. Irzik. (2003). "Incredulity Towards Lyotard: A Critique of a Postmodernist Account of Science and Knowledge", *Studies in History and Philosophy of Science Part A*, vol. 34, no. 2.
- Kench, Andy. (2013). *A Critical Analysis of Jean-Francois Lyotard's 'The Postmodern Condition: A Report on Knowledge, With Respect to Christian Apologetics*, [Dissertation]. London School of Theology: UK.
- Rosenberg, David. (1992), *A Poet's Bible: Rediscovering the Voice of the Original Text*, Hyperion, New York.
- Seabrook, John January (1991). "The David Lynch of Architecture", *Vanity Fair*, 126.
- Silverman, Hugh J. (1990), *Continental Philosophy III: Postmodernism Philosophy and Arts*, Routledge, New York.
- Hugan, S. (2012), *Revising Feminist Approaches to Art Therapy*, Berghahan Books, New York.
- Rigazio Digilio, S A. (2000), Relational diagnosis, a co-constructive developmental perspective for assessment and treatment, *Journal of clinical psychology/in session: psychotherapy in Practice*, (56), pp. 1017-1036.
- Rogers, C. (1951), *Client-Centered Therapy*, MA: Houghton Mifflin Boston.
- Rogers, C. (1980), *A Way of Being Boston*, MA: Houghton Mifflin.

